

Секция ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ И ИСТОРИЯ

Образът на Европа
в творчеството на Петко Славейков

Радослав Радев

A Training Model of a Microprogramming Unit for Operation Control: The document represents the opinion of Petko Slaveikov for Bulgarian travelling to Europe. His statements are very clear: people have to accept Europe without any reserves. So we can use her achievements, not to make her image, which is convenient or determinate from our ignorance.

ВЪВЕДЕНИЕ

Интересът към Европа в епохата на Българското възраждане е свързан с културни, духовни и политически явления, чрез които писателите и обществените дейци се опитват да разрешават и нашите национални проблеми. За много от тях обаче Европа няма единна характеристика на цивилизовано пространство, тъй като те я познават чрез държавата, в която са завършили образованието си. Константин Иречек е склонен да мисли, че интелектуалецът у нас е със съзнанието на този народ, при който се е формирал като личност. Тъкмо за това е изключително ценно мисленето на Петко Р. Славейков за Европа, тъй като той е усвоил грамотността само при домашни условия и пристрастията му са предимно към родното. Поради това субективните фактори при него са по-незначителни и не определят оценката му за Европа, макар че дава предпочитание на Франция и счита Париж за “столицата на учеността” [1]. Той обаче реагира, когато някой абсолютизира страната, в която е завършил университет. По повод тези претенции на Т. Бурмов поетът иронично отбелязва: “Сал що не каже г. Бурмов, че сичките учени не само що са от Бебек, от Галата сарай и сичките, които са получили образованието си във Франция, Англия и Германия, че и в Московския университет даже, сички тези са изгубени или нищожни твари, а самото совершенство са току тия, които от Киевската духовна академия излизат” [2]. Липсата на системно образование обаче не пречи на Петко Славейков да се запознае с европейската култура и история и да се ползва от опита на западните народи, особено по време на борбата за църковна независимост. Той обаче е доста предпазлив, дори и тогава, когато открива загриженост за съдбата на народа, защото зад тази маска правителствата-спасители търсят своя изгода. “Ни сме сити на добрини от чужди покровителства...” [3]. Славейков атакува онези дейци, особено Драган Цанков, които ориентират българите към римо-католическата църква и римува “уния” с “фуния”, за да изтъкне ефекта на фунията – западните народи завъртват събитията, така че да прибират всичко в собствените си бъчви [4]. Подобен ефект е неизбежен, тъй като изостаналите народи са принудени да се съобразяват и да подражават на по-напредналите. В тази връзка първият проблем е свързан с езика.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В статията “Езикоучението за българите” Петко Славейков прозорливо отбелязва, че народът ни ще изхарчи много енергия за усвояване на чужди езици, за да навакса изостаналостта си, но с това ще намалее шансовете да усъвършенства своя език, за да стигне до дълбочината на познанието. “Тряба да разправим на нашите съотечественици, че туй нещо е една халосия, едно заблуждение: знаенето на езици ако и да е добро нещо, но то не е учение. Повечето от европейските народи не учат други езици освен своя си само, немаат и нужда да учат други езици; защото на своя си език намерват сичко, що им трябва по учебна част” [5]. Оттук Славейков

прави заключението, че чужди езици учат само народи "които са по-назад от други в просвещението", сред които той поставя българите наред с руснаците, гърците, сърбите, власите. Заплахата обаче е свързана с изгубване на интереса към родния език. Тази опасност е реална и не ще и съмнение, че както с превода на Библията, така и чрез творчеството си, Петко Славейков има изключителни заслуги за оформянето на българския книжовен език. Той препоръчва изучаването на чужд език, но то никога не трябва да става за сметка на "народния език и науките". "Хиляди пъти е по-добро и по-предпочително да знае челяк науки, нежели десет европейски езици; защото не са езиците, които просвещават и образоват челяка по науките" [6]. Тъкмо за това са и усилията на Васил Априлов да се открие наш университет, за да може да се образоват българите, без да се поддават на външни влияния и да забравят традициите и културата си.

Живеец на Балканите и в изостаналата османска империя, Петко Славейков търси политически и икономически алтернативи за народа си. Него го интересува не какво прави отделната страна за себе си, а какви са процесите в Западна Европа, които обединяват държавите. И поради това, че българите, подвластни на султана, са изгубили традициите си в собственото монархическо управление, то решаващо за тяхното преуспяване според поета ще бъде проявата на народната воля и мнение. Ние трябва да се възползваме от преобразяванията в Европа след революцията от 1793 г. във Франция, защото след нея "Европа ся облада от ненаситното наваляние към по-добре". П. Славейков счита, че това събитие най-радикално е променило живота на Запад и в продължение на 70 години се е извършило чудо непознато по своя мащаб, но което трябва да се оцени преди всичко в нравствената и духовната сфера, защото "европейските народи почувстваха, че са братя народи" [7]. От такъв преход според него се нуждаят и балканските народи. Те трябва да осъзнаят потребността си един от друг, да имат своя 1793 г., за да задоволят нуждата от "свобода на словото, свобода на размишлението и на умът". Балканите са минали своите кървави периоди, в които са погазени цели народи и през XIX век те трябва да вземат пример от Европа как се постига благоденствие чрез мир. Петко Славейков изгражда идилична картина на обществено развитие точно във времето, когато съзнава, че тя е невъзможна. Ще ми се да я въведа цялата, защото тя е своеобразен праобраз на визията за Европейския съюз. "Ако днес виждаме хубост и ред тамо, дето отнапред е било мрак и тиня, и бъркотия, ако и днес още ся изискват потоци кръв за придобиване на редът и на законността, а човек, като див звяр, като изравя желязото, го преобръща на копия, на ножове и пушки, за да поразии брата си, нека ся надеем, че утре това ще престане, че успехът и разпространението на началата на братството ще обезоръжи братя, които ся бият, и белият пряпорец на мирът ще се развее гордо над Европа. Нека ся надеем, че народите ще работят под този пряпорец на мирът, че законът божий ще ся възцари, че маслинения венец ще покрие челата на всички европейци" [8]. За да се стигне до това време обаче, Европа ще трябва да се управлява само от "един закон – братството".

Тъй като европейските народи дават пример за демократично управление, което замества монархическото, то Петко Славейков счита, че новото време ще изиска друго обединение на хората, различно от имперската система за власт и деспотизъм. Народите ще имат нужда да се обединят, но след като познаят добре себе си. Той определя XIX век като век на стремежа за съставяне на големи държавни обединения, намира това за естествено и потребно, тъй като народите "търсят едно средоточие, гдето веществените и нравствените им сили да могат по-яко да ся укрепят, по-лесно да ся развият и по-лесно да ся турят в действие". И вместо тези обединения да бъдат постигнати чрез сила, то основните фактори за сближение трябва да са свободата и "равността". Всички тези примери, които Петко Славейков взема от Европа и нейното обществено развитие, са с мисъл за

Балканите и това, което предстои да се случва в тях. Балканите обаче пропускат шанса си за обединение, тъкмо защото са разделени от тези, които го проповядват – европейските народи. Най-болезнено Петко Славейков го осъзнава след Освобождението и след разпокъсването на България. В непубликуваната творба “Уломки от стихове” тъжно констатира:

На турците роби бяхме
 Лоши бяха, брайно;
 Немците са по-лошави,
 Хаят из потайно (9).

Тъжното поведение според него българските интелектуалци е, че трябва да оплакват това, от което са се възторгвали. Мъдрият Славейков обаче съзнава, че ако българинът не разбере кои са основанията и потребностите му за възприемане на западната култура и средствата, чрез които да го направи, е обречен да улови само външното измерение на европейското и така да стане смешен. “Ний живеем в Европа, но не сме европейци, или облякохме европейските дрехи, но не сме съблекли забунчето на невежеството, това е правото” [10].

С подобно поведение според него българите ще бъдат винаги “анакронизъм в Европа”. Може би затова Петко Славейков е така последователен в критиката на външното подражателство, особено при жените. Според него в средата на XIX век чрез модерното си увлечение българинът сменя пластичната си характеристика. Дотогава дрехите подчертават у мъжа обема, тъй като той носи потури, но под влияние на италианската мода започва да облича панталони, които стоят впити по бедрата. При жените става обратното – дрехите, очертаващи плътното тялото им, се сменят с поли, от рода на малакова, които ги правят широки. В тази връзка Петко Славейков закачливо споделя:

Момите ни, жените ни
 Какви бяха от изпърво
 По народно накитени...
 Сега никак не отърва,
 За да бъдат напети,
 Тряба да са опашети
 И в главите качолети [11].

Поетът отбелязва, че сред жените започва своеобразно състезание по колко пръчки (обръчи) ще слагат на малакова – ако една е сложила пет, то другата ще сложи двойно повече, така че “да се влачи отзад и да мете сокаците” [12]. Самото име на дрехата – малакоф – по името на селището във Франция, откъдето тръгва модата, обръща смисъла на българската дума “малаковен”, означаваща “който няма грижа за нечто, безгрижний, който няма опашка след себе си, та да му мисли” (Найден Геров). Става обратното – за да са безгрижни и лекомислени, жените трябва да са с опашка, така че, както иронично подхвърля Петко Славейков, са “уловили европаизма за опашката!” [13]. Използването на съответната дреха изисква и промяна на цялата визия, защото не е логично, а дори става смешно, да се носи блестящ малакоф, а да липсват подobaващи грижи за лицето и главата – търновки са със зъби, които “сякаш че са ги кадили на куминя”(14). В Беброво пък малакова затруднява жените като месят хляб, тъй като “не ги пропуска близо до нъшовите да отсвят и да подмесят, те земат с една връвчица и връзват предната пола о заднята и тъй не оставят кир малакофча да си овира носа в нъшовите”[15]. Дрехата мислена като целесъобразност при извършване на даден вид работа при жената вече диктува как да се върши тя без се увреди роклята.

Така в увлечението си по модата, жените постигнали европейски образ, но дотолкова започнали да се различават в обноските и във външния вид от традиционните облекла на съпрузите си, че когато един пътник европейец минал през едно селище и видял “толкоч европейки, попитал да са мъжиете на тези

жени"[16]. В женското съзнание Европа не е географско или политическо понятие, а представа за дама, която измисля моди. "Поевропейчените кокони – пише П.Славейков - наюрили мъжйето си и карат им са, защо не донесат Европа тука да я видят като какво нещо е". Някои от по-възрастните жени решават обаче да си изградят образ, който е свързан с разбирането им, че нещо се нароява, размножава, лети. "Баба Лефтерица им проповядва, че тя виждала Европа, то било, казва, таквоз като плевник, че извътре на кошерки на кошерки"[17]. Славейков открива тази удивителна способност на българина да прави от голямото малко или да си изгражда свой образ за нещо, което не познава. Създаде ли веднъж такъв образ, никой не е в състояние да го промени, дори и със силата на фактите. Силната Европа, която влияе върху съдбата на българите, неочаквано се явява в съзнанието им като нещо интимно, като жена, с която биха могли да си поиграят. За Славейков подобно прескачане от една крайност в друга се основава на липсата на последователност – преследването на една цел се отлага, ако трябва да се изживее дадено удоволствие, защото се мисли, че друга възможност няма да има. Така се подменя целта до момента, в който самото удоволствие се превръща в самоцел и разпилява енергията, необходима за напредък. "Искам да кажа и аз – пише П. Славейков, - че да е като да са свестят българите да отделят осмината от тези пари, които дават за вино, за ракия, за тютюн, цигари и други, четвъртината, отдето дават за салтанат, за моди, за луса и за други таквиз женски изгъзици; половината, отдето дават на табли, на префа, на билиардо и др.- ако да ги събират и да ги сдават за общеполезни работи, да видиш как за скоро време ще имаме и училища наредени, и синове изучени, и книги съчинени и различни европейски изкуства пресадени. И тогаз ще можем да станем ний същи европейци, както на блазни, а не като сега европейски маймуни, да подражаваме европейците в облеклото им, колкото и да ги разсмиваме" [18]. Според Славейков е вредно първо да се взема от Европа онова, което е свързано с удоволствието, с облеклото, защото самите европейци търсят максимума, напредъка, свободата на личната инициатива.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Позициите му са ясни – трябва да възприемаме Европа такава, каквато тя е, за да ползваме постиженията ѝ, а не да си изграждаме образ, удобен или определен от собственото ни невежество. Европа не е константа, тя е динамично променящо се политическо и икономическо пространство, растящо и укрепващо чрез ефекта на фунията – каквито и движения и книги съчинени в света, соковете се вливат в нейното тяло, за да я правят по-пълнокръвна. Досега ние сме били винаги в широката част на фунията – завъртяни в шеметния бяг на историята, творящи това, от което не можем да се възползваме. Може би е време, като членове на Европейския съюз, да опитаме от сладостта на изтичащата от фунията благодат.

ЛИТЕРАТУРА

- [1].Славейков, Петко. Съчинения. Т. 5. С., 1980, с. 376.
- [2].Славейков, Петко. Съчинения. Т. 5. С., 1980, с. 34.
- [3]. Славейков, Петко. Съчинения. Т. 5. С., 1980, с. 34.
- [4].Славейков, Петко. Цит. съч. с. 99.
- [5].Славейков, Петко. Цит. съч. с. 106.
- [6]. Славейков, Петко. Цит. съч., с. 197.
- [7]. Славейков, Петко. Цит. съч. Т.5, с. 387.
- [8]. Славейков, Петко. Съчинения. Т.5, 387-388.
- [9]. Славейков, Петко. Съчинения. Т.1. с.234.
- [10]. Славейков, Петко. Съчинения. Т.5. с.376.
- [11]. Славейков, П. Р. Съчинения. Т.1, С., 1978. с.215.
- [12].Славейков, П. Р. Съчинения. Т.2, С., 1978. с.210.

- [13]. Пак там, с.232.
- [14]. Пак там, с.236.
- [15]. Пак там, с.239.
- [16]. Пак там, с.51.
- [17]. Пак там, с.49.
- [18]. Пак там, с.211.

За контакти

Доц. д-р Радослав Радев, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ Е-mail: radev_bg@abv.bg

Докладът е рецензиран